

Резюмета

на научните публикации и трудове на доц. д-р Виолета Дириманова на български и английски езици,
с които участва в насоящия конкурс и които не повтарят представените за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ и научната степен „доктор на науките“ и научната длъжност „доцент“

I. Резюмета на научните публикации:

1. Stoeva, T., **Dirimanova, V.** and M. Georgiev (2023). The trends, role and importance of extension services for the development of land relations in Bulgaria, *Bulgarian Journal of Agricultural Science*, 29 (Supplement 1), pp. 97-100.

Abstract: The land reform has been a key element of the agricultural transformation during the long-term transition in Bulgaria, which aims to create favorable conditions for the establishment of market economy by decentralizing the process and restoring the right of ownership to all owners and their heirs. Ever since the crucial 1989, the agricultural sector has experienced some serious changes. The most important of them being the implementation of the land reform and restitution of land in its real borders, and it has also faced some serious issues, such as destruction of the old production structures, privatization, as well as the lack of purposeful government policy or support for Bulgarian agriculture.

The concept of agricultural extension services is to support the development of human resources, as well as to provide a good source of information necessary to solve the current issues that farmers in rural areas are facing today.

The role of consultancy, which consists in creating an environment that favours the development of agriculture and rural areas, including incentives to support agricultural production, political stability and the system for land resource use, will guarantee the producer benefits that derive from the improvements made to their agricultural practice.

Резюме: Поземлената реформа е ключов елемент от земеделската трансформация по време на дългия преход в България, която е имала за цел да създаде благоприятни условия за установяване на пазарна икономика чрез децентрализация на процеса и възстановяване на правото на собственост на всички земеделски собственици и техните наследници. След 1989 г. селскостопанският сектор претърпя сериозни промени. Най-важният от тях е провеждането на поземлената реформа и реституцията на земята в нейните реални граници, но също така е изправен пред сериозни проблеми като унищожаването на старите производствени структури, приватизацията, както и липсата на целенасочена държавна политика.

Концепцията на консултантските услуги в селското стопанство е да подпомага развитието на човешките ресурси, както и да предоставя информация, необходима за

решаване на текущите проблеми, пред които са изправени днес фермерите в селските райони.

Ролята на консултациите благоприятства развитието на селското стопанство и селските райони. Те включват стимули за подпомагане на селскостопанското производство, политическата стабилност и системата за използване на поземлените ресурси. Гарантират на производителите ползи, произтичащи от направените подобрения в техните земеделски практики.

2. Georgiev, M., Stoeva, T. and V. **Dirimanova** (2023). The governance structure of agricultural land contacts – discrete structural alternatives, *Bulgarian Journal of Agricultural Science*, 29 (Supplement 1), pp. 71-83.

Abstract: In this article, Discrete Structural Analysis (DSA) of the contracts gravitating around the agricultural lands in Bulgaria are made. In practice, this means looking at both market and non-market frameworks of exchange or protection of agricultural land ownership rights. To do this, a methodology from economics, law, and organization is used. Temporal historical methods are combined to review legal norms and economic institutions, their interactions, and what impact they define in different contractual frameworks. Contracts presented as Governance Structure (GS) – a set of fragments related to institutional actors, their behavior as a set of transactions; institutional effects – Transaction Costs (TrCs). What happens in the contracts related to agricultural lands should serve to improve the conditions in which the actor functions, which is always related to establishing the “mistakes” of the system, illuminating a trajectory that would improve their adaptation.

Резюме: В тази статия е направен Дискретен Структурен Анализ (DSA) на договорите, гравитиращи около земеделските земи в България. На практика това означава разглеждане, както на пазарни, така и на не пазарни рамки на обмен или защита на правата на собственост върху земеделска земя. За целта се използва методология от икономиката, правото и организацията. Времевите исторически методи се комбинират, за да се прегледат правните норми и икономическите институции, техните взаимодействия и какво влияние определят в различни договори. Договорите, представени като структура на управление (GS) – набор от фрагменти, свързани с институционалните участници, тяхното поведение като набор на транзакции; институционални ефекти – транзакционни разходи (TrCs). Договорите за земеделските земи трябва да послужат за подобряване на условията, в които действа участника, което винаги е свързано с установяване на „грешките“ на системата, осветяване на траекторията, която да подобри адаптацията им.

3. Stoeva, T. and V. **Dirimanova**, (2023). State and dynamic of land relations in Bulgaria – a review, *Journal “Scientific papers – series management economic engineering in agricultural and rural development”*, Vol. 23(2)2023 21, Issue 2, 2021. pp. 635- 638.

Abstract: The institutional environment in Bulgarian agricultural sector is a complex system of relationships, dynamically changing under the influence of national and sectoral

legislation. Over the last 16 years, was characterized as a difficult period for agriculture and land relations in Bulgaria - because of insufficient legislation the Ownership and Use of Agricultural Land Act about 34 changes have been made to the Act, which are directed in the interest of agricultural users. The changes made concern the concluded contracts for the use and lease of the agricultural land. The dynamics and future changes in land relations are inextricably linked to changes in European and national policy. Receiving European subsidies and financial support to the income of Bulgarian farmers deforms the economic environment in our country. The European subsidies are a key motive and priority for farmers. The purpose of this paper is to describe the state in Bulgarian agricultural sector which is characterized by intensity and dynamics, more complexity and instability. The value of the gross agricultural output had declined during the last years. This research work is based on the following methodological approaches: complex, structural and comparative. The theoretical framework of this article provides a summary overview of the main institutional changes in the agricultural policy and the structure of land relations in Bulgaria. For the purposes of the research different information sources have been used - scientific journals, as well as the author`s own research.

Резюме: Институционалната среда в българското земеделие е сложна система от взаимоотношения, динамично променящи се под влияние на националното и секторното законодателство. Последните 16 години се характеризират като труден период за селското стопанство и поземлените отношения в България – поради недостатъчно законодателство в Закона за собствеността и ползването на земеделските земи са направени около 34 промени в Закона, които са насочени в интерес на земеделските ползватели. Направените промени касаят сключените договори за ползване и аренда на земеделските земи. Динамиката и бъдещите промени в поземлените отношения са неразривно свързани с промените в европейската и националната политика. Получаването на европейски субсидии и финансово подпомагане на фермерите деформира икономическата среда у нас. Европейските субсидии са основен мотив и приоритет за фермерите. Целта на настоящата разработка е да опише състоянието на българското земеделие, което се характеризира с интензивност и динамика, сложност и нестабилност. Стойността на брутната селскостопанска продукция е намаляла през последните години. Настоящото изследване се основава на следните методологични подходи: комплексен, структурен и сравнителен. Теоретичната рамка на статията дава обобщен преглед на основните институционални промени в селскостопанската политика и структурата на поземлените отношения в България. За целите на изследването са използвани различни информационни източници - научни изследвания, както и собствени теренни изследвания.

4. Shilev, S., **Dirimanova, V.**, A. Danailova (2022). The water reuse- a tool for overcome the scarcity in agriculture, *Journal of Environmental Protection and Ecology*, 2022, 23(1), pp. 142–151.

Abstract: Water scarcity has become a critical problem in Europe. Although it affects all the economic sectors, water scarcity has a huge impact on agriculture as one of the main water consumers reaching 70–80% of water abstractions in Mediterranean regions. The increasing pressure on conventional water resources has led the agricultural sector to explore the use of alternative sources, such as treated wastewater, also called reclaimed water. Despite of the scarcity that suffers some areas in Europe and in Bulgaria in particular, the water reuse for irrigation is not currently a primary option. In present study we elaborated strengths, weaknesses, opportunities and threats/political, economic, social and technological (SWOT/PEST) analyses, describing internal and external factors that influence water reuse in Bulgaria. Reflecting on the idea of promoting wastewater reuse in agriculture, as a result of this study, we found more than 50 internal and external factors that influence the water reuse. The main conclusions were related to poor acceptance by society and decision makers, poor irrigation infrastructure, lack of incentives and specific legislation, risk in relation to food safety, but also the existence of good links between institutions, the presence of stakeholder cooperation, the existing access to knowledge.

Резюме: Недостигът на вода се превърна в критичен проблем в Европа. Въпреки, че засяга всички икономически сектори, недостигът на вода има огромно въздействие върху селското стопанство като един от основните потребители на вода, достигайки 70–80% от водочерпенето в средиземноморските региони. Увеличаващият се натиск върху конвенционалните водни ресурси накара селскостопанския сектор да проучи използването на алтернативни източници, като пречистени отпадъчни води, наричани още регенерирани води. Въпреки недостига, от който страдат някои райони в Европа и в частност в България, повторното използване на вода за напояване в момента не е сериозно застъпено. В настоящото проучване разработихме силните, слабите страни, възможностите и заплахите /политически, икономически, социални и технологични (SWOT/PEST) анализи, описващи вътрешни и външни фактори, които влияят върху повторното използване на водите в България. Изследвайки насърчаването на повторното използване на отпадъчните води в селското стопанство, в резултат на това проучване открихме повече от 50 вътрешни и външни фактора, които влияят върху повторното използване на водите. Основните изводи бяха свързани с лошото приемане от обществото и лицата, вземащи решения, лошата напоителна инфраструктура, липсата на стимули и специфично законодателство, риск във връзка с безопасността на храните, но също и наличието на добри връзки между институциите, наличието на сътрудничество между заинтересованите страни, съществуващият достъп до знания и информация.

5. Stoeva, T. and V. Dirimanova (2022). Land relations in Bulgaria – challenges and trends, *Journal “Scientific papers – series management economic engineering in agricultural and rural development”*, 22 (3), pp. 719-724.

Abstract: Land relations are public relations arising on the basis of land use as an indispensable means of production in the agricultural sector. The purpose of this article is to analyze the challenges and trends in Bulgarian agriculture which is characterized by great

intensity and dynamics. In the research of land relations, scientific approach is applied as well as the following methodological approaches: systematic, complex, structural, comparative and value-measuring. The methodical framework of this article provides a summary overview of the main changes in the agricultural policy and the structure of land relations in Bulgaria. For the purposes of the research different information sources have been used - scientific journals, publications by Bulgarian authors, as well as the author's own research.

Резюме: Поземлените отношения са обществени отношения, възникващи на базата на използването на земята като незаменимо средство за производство в селскостопанския сектор. Целта на настоящата статия е да анализира предизвикателствата и тенденциите в българското земеделие, което се характеризира с голяма интензивност и динамика. При изследването на поземлените отношения се прилага научен подход, както и следните методически подходи: системен, комплексен, структурен, сравнителен и стойностно-измервателен. Методическата рамка на статията дава обобщен преглед на основните промени в селскостопанската политика и структурата на поземлените отношения в България. За целите на изследването са използвани различни информационни източници - научни списания, публикации на български автори, както и собствени изследвания на автора.

6. Agapieva-Aliosman, V and V. **Dirimanova** (2021). The role of organic farming for the development of agricultural sector in Bulgaria. *Journal "Scientific papers – series management economic engineering in agricultural and rural development"*. vol. 21 (2) pp.13-18.

Abstract: Organic farming is a multifunctional set of activities that integrates economic and social issues with those related to environmental protection and is a suitable alternative for producers, processors and traders, helping to make the best decision for the organization, management and development of their farms. This production method contains both its organizational and economic features and all the characteristics of agriculture. The goal of the present scientific paper is to analyse and evaluate the important role of organic farming for the agricultural sector development in Bulgaria. The study is based on directly collected empirical information from 73 organic farms operating on the territory of Plovdiv District in Bulgaria. Our research reveals prerequisites, opportunities, strategic guidelines and recommendations for increasing the economic efficiency of the organic production, and country's agriculture respectively for the next Programming Period 2021-2027. After overcoming the organizational and economic problems that accompany it, we believe that organic farming is substantial practical way and sustainable approach to the future progress of contemporary agriculture in Bulgaria.

Резюме: Биологичното земеделие е многофункционален набор от дейности, които интегрират икономическите и социалните въпроси с тези, свързани с опазването на околната среда и е подходяща алтернатива за производители, преработватели и търговци, помагайки да вземат най-доброто решение за организацията, управлението и развитието на техните ферми. Този метод на производство съдържа, както своите

организационно-икономически характеристики, така и всички характеристики на селското стопанство. Целта на настоящия научен труд е да се анализира и оцени важната роля на биологичното земеделие за развитието на земеделския сектор в България. Изследването се основава на събрана емпирична информация от 73 биологични ферми, работещи на територията на област Пловдив в България. Изследването разкрива предпоставки, възможности, стратегически насоки и препоръки за повишаване на икономическата ефективност на биологичното производство, респективно на земеделието на страната за следващия програмен период 2021-2027 г. След преодоляване на организационните и икономически проблеми, които го съпътстват, смятаме, че биологичното земеделие е съществен практичен път и устойчив подход към бъдещия прогрес на съвременното земеделие в България.

7. Stoeva, T, **Dirimanova, V.** and P. Borisov (2021). The impact of digitation on competitiveness of Bulgarian agriculture. *Journal "Scientific papers – series management economic engineering in agricultural and rural development"*. vol. 21 (4) pp.561-564.

Abstract: Digitization is the key topic of our time. The impact of new technologies has a huge potential especially in Bulgarian agriculture. In the conditions of the COVID-19 and financial crisis, Bulgarian agriculture faces a difficult choice - farmers have to make serious investments in digitalization in order to be able to meet the European requirements related to food quality and environmental protection. The purpose of this article is to present and analyze the impact of digitalization on competitiveness of agricultural sector in Bulgaria, and to outline the direction related to the proper use of technologies for the rapid development of Bulgarian agriculture. The study is based on the documentation method which made of laws and regulations in the sphere of agriculture, as well as specific legislation related to digitalization. In the conditions of the COVID-pandemic which has accelerated the process of digitization and support for farmers who introduce digital technologies, innovative technologies for production and organization in agriculture, in order to increase the competitiveness of the agricultural sector in Bulgaria.

Резюме: Дигитализацията е ключова тема на нашето време. Въздействието на новите технологии има огромен потенциал особено в българското земеделие. В условията на COVID-19 и финансова криза българското земеделие е изправено пред труден избор – фермерите трябва да направят сериозни инвестиции в дигитализация, за да могат да отговорят на европейските изисквания, свързани с качеството на храните и опазването на околната среда. Целта на тази статия е да представи и анализира влиянието на дигитализацията върху конкурентоспособността на земеделския сектор в България и да очертае посоката, свързана с правилното използване на технологиите за бързото развитие на българското земеделие. Проучването се основава на метода на документация, който се основава на закони и наредби в областта на земеделието, както и специфичното законодателство, свързано с цифровизацията. В условията на COVID-пандемията, която ускори процеса на дигитализация, подпомага на фермерите да въведат дигитални технологии, иновативни технологии за производство и

организацията в земеделието. Това също доведе и до повишаване на конкурентоспособността на земеделския сектор в България.

8. Borisov, P., Stoeva, T. and V. **Dirimanova** (2021). Methodology for assessing the competitiveness of agricultural enterprises. *Journal "Scientific papers – series management economic engineering in agricultural and rural development"*. vol. 21 (4) pp. 81-87.

Abstract: The purpose of this article is to develop and validate a methodology for analyzing and assessing the competitiveness of agricultural enterprises. The process of establishing a methodology for analyzing and assessing the competitiveness of agricultural enterprises covers two main stages - (1) identification of indicators for analyzing and assessing the competitiveness of agricultural enterprises and (2) validation of indicators for assessing the competitiveness of agricultural enterprises. The main methods used for designing the methodology are the multi-criteria analysis method and the expert assessment method. The markers for diagnostics of competitiveness of the agricultural enterprise are - competitiveness of the products produced by it; degree of adaptability towards the changing environment; price leadership and product differentiation; availability of innovation activity, degree of concentration of capital in the business model, etc.

Резюме: Целта на настоящата статия е да се разработи и утвърди методология за анализ и оценка на конкурентоспособността на земеделските предприятия. Процесът на създаване на методология за анализ и оценка на конкурентоспособността на земеделските предприятия обхваща два основни етапа - (1) идентифициране на индикатори за анализ и оценка на конкурентоспособността на земеделските предприятия и (2) валидиране на индикатори за оценка на конкурентоспособността на земеделските предприятия. Основните методи, използвани за разработване на методологията, са метода на многокритериалния анализ и методът на експертната оценка. Маркерите за диагностика на конкурентоспособността на земеделското предприятие са - конкурентоспособност на произвежданата от него продукция; степен на адаптивност към променящата се среда; ценово лидерство и продуктова диференциация; наличие на иновационна активност, степен на концентрация на капитал в бизнес модела и др.

9. Stoeva, T. and V. **Dirimanova** (2021). Impact of Bulgaria's agricultural policy and structural changes in agricultural and land relations – an integral part of the CAP. *Journal "Scientific papers – series management economic engineering in agricultural and rural development"*. vol. 21 (2) pp. 609-613.

Abstract: Land relations are complex public relations arising on the basis of land use as an indispensable means of production in the agricultural sector. In the last three decades, the dynamics in development and the specifics of the complex processes related to the improvement of land relations in Bulgaria have reshaped public relations and led to significant institutional changes in the national economy, in particular in the agriculture in

Bulgaria. A main factor for the dynamic changes in Bulgarian agriculture and land relations are the historical changes in the social model of society. The implementation of the Community agricultural policy after 2007 has brought new dynamic changes to the business environment in which this primary Bulgarian industry functions. The purpose of this article is to analyze the changes in Bulgarian agriculture which is characterized by great intensity and dynamics, as well as the dynamics in the development and specificity of land relations in Bulgaria in the context of the CAP. The methodical framework of this article provides a summary overview of the main changes in the agricultural policy and the structure of land relations in Bulgaria. A number of contemporary scientific quantitative and qualitative methods are used to achieve the intended objective set in this study: systematic and comparative analysis; monographic analysis; expert assessment. The results pointed out the fragmentation of the use of agricultural land, and the existence of a large number of small farms. In Bulgaria in recent years, extensive farming has been given a strong impetus at the expense of the intensive farming, a process that is of a sustainable nature and has a clear causal link. The agricultural sector has always been a strategic branch of Bulgarian economy.

Резюме: Поземлените отношения са сложни обществени отношения, възникващи на базата на използването на земята като незаменимо средство за производство в селскостопанския сектор. През последните три десетилетия динамиката в развитието и спецификата на сложните процеси, свързани с подобряването на поземлените отношения в България, преформатираха обществените отношения и доведоха до значителни институционални промени в националната икономика, в частност в селското стопанство в България. Основен фактор за динамичните промени в българското земеделие и поземлени отношения са историческите промени в социалния модел на обществото. Прилагането на селскостопанската политика на Общността след 2007 г. доведе до нови динамични промени в бизнес средата, в която функционира тази основна българска индустрия. Целта на настоящата статия е да анализира промените в българското земеделие, което се характеризира с голяма интензивност и динамика, както и динамиката в развитието и спецификата на поземлените отношения в България в контекста на ОСП. Методическата рамка на статията дава обобщен преглед на основните промени в селскостопанската политика и структурата на поземлените отношения в България. За постигане на поставената цел в изследването са използвани редица съвременни научни количествени и качествени методи: систематичен и сравнителен анализ; монографичен анализ; експертна оценка. Резултатите показваха разпокъсаността на използването на земеделските земи и наличието на голям брой малки стопанства. В България през последните години екстензивното земеделие получи силен тласък за сметка на интензивното, процес с устойчив характер и ясна причинно-следствена връзка. Аграрният сектор винаги е бил стратегически отрасъл на българската икономика.

10. Agapieva-Aliosman, V and V. Dirimanova (2020). Lack of labour resources – one of the restraining factors for the development of organic farming in Bulgaria. *Journal of Environmental Protection and Ecology*, vol. 21(4), pp. 1564–1571.

Abstract: High labour intensity is a specific feature of organic farming. There are extremely responsible activities that require great precision and an algorithm of performance that is only possible for highly skilled organic workers. The paper presents data directly collected for 2016-2018 financial years and then analysed in detail. An important role for increasing the economic efficiency of organic production of agricultural produce and for ensuring normal conditions of reproduction is to establish the correct proportions between the growth rates of labour productivity and wages. The survey has found that a major problem for the organisation and management of farm labour resources and organic farms in general is the lack of agricultural literacy and education among organic farmers. There is a lack of manpower; an ageing trend; poor motivation to work in the sector; low educational and qualification level of farm labour resources in the individual municipalities of the region. The share of organic farmers and permanent/seasonal work force with primary education is highest. The study shows that all these are significant deterrents to organic farming current condition and its future development.

Резюме: Характерна черта на биологичното земеделие е високата интензивност на труда. Има изключително отговорни дейности, които изискват голяма прецизност и алгоритъм на изпълнение, които са е по силите само на висококвалифицираните работещи в биосектора. Представените данни са събрани директно за финансовите години 2016-2018 и след това анализирани в детайли. Важна роля за повишаване на икономическата ефективност на биологичното производство на селскостопанската продукция и за осигуряване на нормални условия за възпроизводство е установяването на правилни пропорции между темповете на нарастване на производителността на труда и работната заплата. Проучването установи, че основен проблем за организацията и управлението на трудовите ресурси в земеделието и органичните стопанства като цяло е липсата на земеделска грамотност и образование сред биопроизводителите. Такива проблеми са липсва работна ръка, тенденция към застаряване на производителите, слабата мотивация за работа в сектора, ниското образователно и квалификационно ниво на трудовите ресурси в земеделието в отделните региони. Най-висок е делът на биопроизводителите и постоянната/сезонна работна сила с основно образование. Проучването показва, че всичко това са значителни пречки за текущото състояние на биологичното земеделие и бъдещото му развитие.

11. Stoeva, T. and V. Dirimanova (2020). The role of the new land relations for the development of vegetable production in Bulgaria. *Journal "Scientific papers – series management economic engineering in agricultural and rural development"*. vol. 20 (4) pp. 507-512.

Abstract: The impact of the institutional changes on the land relations in Bulgaria over the last 30 years is in response to the number of processes and changes that have taken place before and after the accession of the country to the European Union. The Ownership and Use of Agricultural Land Act, logically, has undergone the most changes (more than 70 changes by 2020). This dynamic of the Ownership and Use of Agricultural Land Act reveals the

existence of real issues in the socio-economic system of agriculture and the need to solve them. The existence of favourable soil and climatic conditions, long-standing traditions, rich practical experience, availability and development of new technological solutions and market-oriented innovations, use of modern varieties with improved biological potential, as well as the changes in the Land Act, clarifying the use of agricultural land, outline the future trends for the development of vegetable production in Bulgaria related to the harmonization of the institutional framework in compliance with the requirements of the EU - regulatory framework strategies and programmes related to land market regulation. The purpose of this article is to analyse the changes in the new Agricultural Land Act, by assessing their impact on the status and dynamic of the vegetable sector, which is one of the most vulnerable sectors in the agricultural industry, as well as the complex processes of fragmentation of agricultural land in Bulgaria. The methodical framework of the study provides a summary overview of the main changes in the new Agricultural Land Act, as well as the degree of fragmentation of the land, which has a direct connection to the position of both parties in negotiation.

Резюме: Въздействието на институционалните промени върху поземлените отношения в България през последните 30 години е в отговор на редица процеси и промени, настъпили преди и след присъединяването на страната към Европейския съюз. Законът за собствеността и ползването на земеделските земи, логично, претърпя най-много промени (над 70 промени до 2020 г.). Тази динамика на Закона за собствеността и ползването на земеделските земи разкрива наличието на реални проблеми в социално-икономическата система на селското стопанство и необходимостта от тяхното решаване. Наличието на благоприятни почвено-климатични условия, дългогодишни традиции, богат практически опит, наличие и развитие на нови технологични решения и пазарно ориентирани иновации, използване на съвременни сортове с подобрен биологичен потенциал, както и промените в Закона за земята, очертават бъдещите тенденции за развитие на зеленчукопроизводството в България, свързани с хармонизиране на институционалната рамка в съответствие с изискванията на ЕС – нормативна рамка, стратегии и програми, свързани с регулирането на пазара на земя. Целта на настоящата статия е да се анализират промените в новият Закон за земеделските земи, като се оцени тяхното въздействие върху състоянието и динамиката на сектора на зеленчуците и сложните процеси, на разпокъсване на земеделските земи в България. Методическата рамка на изследването дава обобщен преглед на основните промени в новият Закон за земеделските земи, както и степента на разпокъсаност на земята, която има пряка връзка с позицията на двете страни в преговорите.

12. Dirimanova V. and T. Stoeva (2020). Development of ecological beekeeping in Bulgaria: status and prospects. *Journal "Scientific papers – series management economic engineering in agricultural and rural development"*. vol. 20 (4) pp. 147-151.

Abstract: In recent years, organic production has been one of the sectors that has grown in terms of areas, animals and number of people involved in a control system, successfully applied in Bulgaria, even in times of crisis. The reasons why organic production develops favourably are diverse and are related to the recognized benefit for the development of rural

regions and the environment, as well as to the need and preferences of consumers for healthy and quality foods and also to the excellent prerequisites for the development of organic production in Bulgaria and the support of organic producers under the Rural Development Programme. The aim of this article is to analyze the status and development of organic beekeeping in Bulgaria, as well as to highlight some issues faced by organic livestock sector, and thus to stimulate and encourage the development of the potential Bulgarian organic beekeeping. The research is based on official statistical data of Ministry of Agriculture, Food and Forestry. Bulgaria is a traditional producer of different types of organically certified honey with excellent quality indicators and a large part of the production is exported to the world market. There is a need for research, analysis and evaluation of the status of ecological beekeeping in Bulgaria.

Резюме: През последните години биологичното производство е един от секторите, който се разраства като площи, животни и брой хора, включени в система за контрол, прилагана успешно в България, дори и в условията на криза. Причините, поради които биологичното производство се развива благоприятно, са разнообразни и са свързани с признатата полза за развитието на селските райони и околната среда, както и с нуждата и предпочитанията на потребителите от здравословни и качествени храни, както и с отличните предпоставки за развитие на биологичното производство в България и подпомагането на биопроизводителите по Програмата за развитие на селските райони.

Целта на тази статия е да анализира състоянието и развитието на биологичното пчеларство в България, както и да подчертае някои проблеми, пред които е изправен сектора на биологичното животновъдство, и по този начин да стимулира и насърчи развитието на потенциалното българско биологично пчеларство. Изследването се основава на официални статистически данни на Министерството на земеделието. България е традиционен производител на различни видове биологично сертифициран мед с отлични качествени показатели и голяма част от продукцията се изнася за световния пазар, затова е необходимо проучване, анализ и оценка на състоянието на екологичното пчеларство в България.

13. Dirimanova, V. (2018). The role of extension services for the development of the small-scale farms in Bulgaria. *Bulgarian Journal of Agricultural Science*. vol. 24 (1) pp. 35-39.

Abstract: The small-scale farms are the main group that has an important role for the development of the agricultural and rural area in Bulgaria. This family business is officially engaged in one member of the family farm and required employment power by all others members. The small-scale farmers with agricultural education are very small. This type of farmers has mostly practical agricultural knowledge and experience and funds their investment costs with their own financial resources.

The goal of the present paper is to investigate the role of the extension services for the small-scale farmers. To achieve above goal was (1) to identify farmers' needs for information and knowledge, (2) to identify actors and their methods of exchange knowledge and (3) to present the processes of achieving knowledge and information among involved actors.

The result of the study shows that extension services provided by National Agricultural Advisory Service (NAAS) are actively used by small-scale farmers who participate in the Rural and Development Programme. Whereas, all others small-scale farmers use their own knowledge that they have from off-farming activities and receive knowledge by other informal consultancy services such as local agronomists or neighbor farmers. The small farmers rarely used knowledge and information by expert of the scientific institutions.

Резюме: Дребните стопанства са основната група, които имат важна роля за развитието на земеделието и селските райони в България. Този семеен бизнес е официално ангажиран с един член на семейната ферма и изисква правомощия за наемане на работа от всички останали членове. Дребните фермери със земеделско образование са много малко. Този тип фермери имат предимно практически земеделски познания и опит и финансират инвестиционните си разходи със собствени финансови средства.

Целта на настоящия документ е да се изследва ролята на консултантските услуги за малките стопани. Постигането на горната цел е (1) да се идентифицират нуждите на фермерите за знания и информация, (2) да се идентифицират участниците и техните методи за обмен на знания и (3) да се представят процесите на постигане на знания и информация между участващите участници.

Резултатът от проучването показва, че консултантските услуги, предоставяни от Националната служба за съвети в земеделието (НССЗ), се използват активно от дребните фермери, които участват в Програмата за развитие на селските райони. Докато всички останали малки стопани използват собствените си знания, които имат от дейности извън земеделието, и получават знания от други неформални консултантски услуги като местни агрономи или местни фермери. Дребните фермери рядко използват знания и информация от експерти от научни институции.

14. Dirimanova, V. and T. Radev (2017). The knowledge transfer in the agricultural sector in south-central region of Bulgaria. *Bulgarian Journal of Agricultural Science*. Vol. 23 (3): 505-511.

Abstract: The aim of this study is to explain the mechanisms through which knowledge is transferred in the agricultural sector in Bulgaria. To identify these mechanisms of interaction between science and practice and existing limitations and weaknesses, three scientific institutes, one experiment station and the Agricultural University were selected. Case study approach was used for selected small- and large-scale agricultural producers in South-Central of Bulgaria, utilizing the scientific achievements and consultancy services of the regional scientific institutes and University. The questionnaires incorporated open questions to understand how the knowledge transfer process towards its practical application works and the requirement of innovations and the establishment of new technologies in Bulgaria. The results of the study show that large-scale agricultural producers require specialized knowledge related to fighting diseases and pests, knowledge for implementation of new technologies offered by the scientific institutes etc., while, the small-scale producers seek knowledge related to the production process itself and methods to reduce production costs and achieve

higher yields. The knowledge transfer from the Agricultural University and scientific institutes to the agricultural producers is performed through various channels, like demonstration and commercial fields at the scientific institutes, advice provided on site, international trade companies and informal channels. The difficulties that the agricultural producers and suppliers face regarding knowledge transfer is the poor access to agricultural advice for farms located away from the district administrative centers, the lack of information about events organized by the scientific centers, the lack of proper promotion of the results from the demonstration fields and a underdeveloped system for technology and knowledge transfer towards the farms.

Резюме: Целта на настоящото изследване е да обясни механизмите, чрез които се осъществява трансфера на знания в аграрния сектор в България. За идентифициране на тези механизми на взаимодействие между науката и практиката и съществуващите ограничения и слабости бяха избрани три научни института, една опитна станция и Аграрният университет. Използвани са научните постижения и консултантските услуги на регионалните научни институти и университета. Въпросниците включваха отворени въпроси, за да се разбере, как протича процесът на трансфер на знания и необходимостта от иновации и налагането на нови технологии в България. Резултатите от проучването показват, че едрите земеделски производители се нуждаят от специализирани познания, свързани с борбата с болести и неприятели, познания за внедряване на нови технологии, предлагани от научните институти и др., докато дребните производители търсят знания, свързани с производствения процес. Трансферът на знания от Аграрния университет и научните институти към земеделските производители се извършва чрез различни канали, като демонстрационни и търговски полета в научните институти, съвети, предоставени на място, международни търговски компании и неформални канали. Трудностите, с които се сблъскват земеделските производители и доставчици по отношение на трансфера на знания, са лошият достъп до земеделски съвети за стопанства, намиращи се извън областните административни центрове, липсата на информация за събития, организирани от научните центрове, липсата на правилно популяризиране на резултатите от демонстрационните полета и недостатъчно развита система за трансфер на технологии и знания към фермерите.

15. Sutherland, L.A., Madureira, L., **Dirimanova, V.**, Bogusz, M. Kania, J., Vinohradnik, K., Creaney, R., Duckett, D., Koehnen, T. and A. Knierim (2017). New knowledge networks of small-scale farmers in Europe's periphery, *Land use policy*, vol. 63, pp. 428-439.

Abstract: In this paper we assess the types of knowledge networks utilised by small-scale farmers in four case studies (located in Bulgaria, Poland, Portugal, and the United Kingdom). We focus on knowledge acquired to inform three new activities being undertaken by study participants: agricultural production, subsidy access and regulatory compliance, and farm diversification (specifically agritourism). Findings demonstrate that the new knowledge networks are dominated by different forms of expertise: formal 'agricultural advisors' identified in the case studies primarily offer codified managerial knowledge through

centralised networks, suggesting that state-funded services for small-scale farmers are largely embedded in traditional, linear models of knowledge transfer. Production and diversification knowledge is exchanged through ‘distributed’ and ‘decentralised’ networks, where a range of actors are involved across varying geographical distances. Findings highlight issues associated with the quality and independence of both ‘free’ and paid advice, as well as the importance of combining tacit and codified knowledge for credibility. In all four cases, we found that small-scale farmers utilise formal advisory services primarily for accessing subsidies (e.g. completing application forms), rather than acquiring production knowledge. The authors argue that by utilising the state funding allocated to advisory services for small-scale farmers primarily to enable these farmers to access subsidies, important opportunities for innovation by both advisors or farmers can be lost.

Резюме: В тази статия ние оценяваме видовете мрежи за знания, използвани от дребните фермери в четири случая (разположени в България, Полша, Португалия и Обединеното кралство). Ние се фокусираме върху придобитите знания, за да информираме три нови дейности, предприети от участниците в проучването: селскостопанско производство, достъп до субсидии и спазване на нормативните изисквания и диверсификация на фермите (по-специално агротуризм). Констатациите показват, че новите мрежи от знания са доминирани от различни форми на експертен опит: официалните „зеделски съветници“, идентифицирани в случаите, основно предлагат кодифицирани управленски знания чрез централизирани мрежи, което предполага, че финансираните от държавата услуги за дребните фермери са до голяма степен вградени в традиционните, линейни модели на трансфер на знания. Знанията за производството и диверсификацията се обменят чрез „разпределени“ и „децентрализирани“ мрежи, където участват редица участници на различни географски разстояния. Констатациите подчертават проблемите, свързани с качеството и независимостта както на „безплатните“, така и на платените съвети, както и значението на комбинирането на мълчаливо и кодифицирано знание за надеждност. И в четирите случая установихме, че дребните фермери използват официални консултантски услуги предимно за достъп до субсидии (напр. попълване на формуляри за кандидатстване), вместо за придобиване на производствени познания. Авторите твърдят, че чрез използване на държавното финансиране, предназначено за консултантски услуги за дребни фермери, предимно за да се даде възможност на тези фермери да имат достъп до субсидии, могат да бъдат загубени важни възможности за иновации както от съветниците, така и от фермерите.

16. Knierim, A., Boenning, K., Caggiano, M., Cristóvão, A., **Dirimanova, V.**, Koehnen, T., Labarthe, P. and K. Prager (2015). The AKIS concept and its relevance in selected EU member states. *Outlook on Agriculture*, vol. 44 (1): 29-36.

Abstract: Recently, Agricultural Knowledge and Innovation Systems (AKISs) have gained considerable attention in scientific and political forums in the European Union (EU). AKIS is considered a key concept in identifying, analysing and assessing the various actors in the agricultural sector as well as their communication and interaction for innovation

processes. Using qualitative expert interviews and organizational mapping, the features of national AKISs were investigated in selected EU member states (Belgium, France, Ireland, Germany, Portugal and the UK). The authors present the different national AKISs and compare them qualitatively with regard to their institutional settings, their overall policy frameworks and their coordinating structures. Conclusions are drawn with regard to AKIS appraisal in general and the usefulness of the AKIS concept, particularly for the understanding and evaluation of policy-induced innovation in agriculture.

Резюме: Напоследък системите за селскостопански знания и иновации (AKISs) привлякоха значително внимание в научните и политически форуми в Европейския съюз (ЕС). AKIS се счита за ключова концепция при идентифицирането, анализирането и оценката на различните участници в селскостопанския сектор, както и тяхната комуникация и взаимодействие за иновационни процеси. С помощта на експертни интервюта и организационно картографиране характеристиките на националните AKIS бяха изследвани в избрани държави-членки на ЕС (Белгия, Франция, Ирландия, Германия, Португалия и Обединеното кралство). Авторите представят различните национални AKIS и ги сравняват качествено по отношение на техните институционални устройства, общите им политически рамки и техните координиращи структури. Направени са заключения по отношение на оценката на AKIS като цяло и полезността на концепцията AKIS, особено за разбирането и оценката на иновациите, предизвикани от политиката в селското стопанство.

17. V. Koprivlenski, **Dirimanova, V.** and V. Agapieva (2015). Economic analysis of state and beekeeping in Bulgaria. Scientific Papers Series Management, *Journal "Scientific papers – series management economic engineering in agricultural and rural development"*, vol. 15(2) pp. 167-170.

Abstract: The aim of this paper is to analyze the trends and development of Bulgarian beekeeping. The study is based on official statistical data of the Ministry of Agriculture and Food and fieldwork study for the period 2009-2012. To achieve the above aim, first of all, the authors trace the changes in the production of honey until 2012 and second they analyze the distribution of farms according the number of bee colonies and prophylactic methods of their feeding up. In addition, in study was revealed the reasons for distribution of the bee colonies and identified the important problems facing the sector in term of the legislation, protection of the bee colonies, the control of the importing the queen bees and market development of the bee products. The one of main results of the study showed that the number of bee colonies in the country decrease even highly expert-oriented production of honey in Bulgaria.

Резюме: Целта на настоящия труд е да се анализират тенденциите и развитието на българското пчеларство. Изследването се основава на официални статистически данни на Министерството на земеделието и храните и теренно проучване за периода 2009-2012 г. За постигане на горната цел, първо, авторите проследяват промените в производството на мед до 2012 г. и второ, анализират разпределението на стопанствата според броя на пчелните семейства и профилактичните методи за тяхното подхранване.

В допълнение, в проучването бяха разкрити причините за разпространението на пчелните семейства и идентифицирани важните проблеми пред сектора по отношение на законодателството, защитата на пчелните семейства, контрола върху вноса на пчелни майки и развитието на пазара на пчелни продукти. Един от основните резултати от изследването показва, че броят на пчелните колонии в страната намалява дори силно експертно ориентираното производство на мед в България.

18. Sandberg, A., Theesfeld, I, Schluter and A., Penov, I. and **V. Dirimanova** (2013). Commons in a changing Europe - Introduction and Acknowledgments to the Special Issue, *International Journal of the Commons*, vol. 7(1), pp. 1-6.

Abstract: The paper is an introduction on a special issue on “The commons in Europe: from past to future” for *International Journal of the Commons*. The aim of this volume traced the development of European commons from the middle Ages to modern environmental services organized as commons. In the northern and western European continent, most historical commons had by the end of the 19th century changed their character by the enclosure movement and general land consolidation. But it also showed that many resources in the European region are still governed by common user associations or by community institutions in the form of alpine forest, mountain pastures etc. The volume also identified a number of “new commons” in the European regions such as leisure areas, ecosystem services etc. During the IASC European Meeting 2011, the themes focused on the multiple drivers to change the common management, post-socialistic commons, methods investigating complex common property regimes and multi-level governance.

Резюме: Докладът е въведение към специален брой „Общите блага в Европа: от миналото към бъдещето“ за *International Journal of the Commons*. Целта на този том да проследи развитието на европейските общи блага от Средновековието до съвременните екологични услуги, организирани като общи блага. В северния и западния европейски континент повечето исторически общини са променили характера си до края на 19-ти век от движението за заграждане и общата консолидация на земята. Но също така показва, че много ресурси в европейския регион все още се управляват от асоциации на общи потребители или от институции на общността под формата на алпийски гори, планински пасища и т.н. Томът също така идентифицира редица „нови общи блага“ в европейските региони, като напр. зони за отдих, екосистемни услуги и т.н. По време на Европейската среща на IASC 2011 темите се фокусираха върху множеството двигатели за промяна на общото управление, постсоциалистическите общи блага, методите за изследване на сложни режими на обща собственост и многостепенното управление.

19. Agapieva-Aliosman, V. and V. Dirimanova (2020). Impact and importance of subsidies on the economic effectiveness of organic farming, *An international serial publication for theory and practice of Management Science*, Volume XVI, Issue (1), ISSN 2620-0597, 213-219.

Abstract: The characteristic features of organic farming, such as labour intensity, seasonality, higher production costs, lower incomes, more difficult production realization, etc., have a significant impact on the state and development of organic farms. The goal of the present scientific paper is to analyse and evaluate the impact and importance of subsidies on the economic effectiveness of organic farming. The study is based on directly collected empirical information from 73 organic farms operating on the territory of Plovdiv District in Bulgaria. Our research clearly shows that subsidies have a significant impact on organic production and the factors that determine it. However, given the many organizational and economic problems that accompany organic production, we believe that financial support research is essential to the future development of the sector.

Резюме: Характерните черти на биологичното земеделие, като интензивност на труда, сезонност, по-високи производствени разходи, по-ниски доходи, по-трудна реализация на продукцията и др., оказват съществено влияние върху състоянието и развитието на биологичните стопанства. Целта на настоящия научен труд е да анализира и оцени влиянието и значението на субсидиите върху икономическата ефективност на биологичното земеделие. Изследването се основава на пряко събрана емпирична информация от 73 биологични ферми, работещи на територията на област Пловдив, България. Нашето изследване ясно показва, че субсидиите имат значително влияние върху биологичното производство и факторите, които го определят. Въпреки това, предвид множеството организационни и икономически проблеми, които съпътстват биологичното производство, ние вярваме, че финансовата подкрепа на изследванията е от съществено значение за бъдещото развитие на сектора.

20. Stoeva, T. and V. Dirimanova, (2020). Analysis of the land reforms and institutional changes in Bulgaria and Moldova, *European agriculture and the new CAP: Challenges and opportunities*, ISBN – 978-954-8612-30-2, pp. 62-66.

Abstract: The dynamics in the development of complex processes related to the improvement of land relations in Bulgaria in recent decades has led to significant institutional changes in the agricultural sector of the country. This dynamic of the Ownership and Use of Agricultural Land Act reveals the existence of real issues in the socio-economic system of agriculture and the need to solve them.

The role of changes in land relations in Bulgaria and Moldova over the past 30 years has had an impact on the development of agriculture and the implementation of programs offered at national and international level in both countries.

The purpose of this article is to analyze the changes in land reforms that have occurred in the implementation of the common agricultural policy. In order to achieve the set of goals, the land reforms in the two countries, the structural and organizational changes of the agricultural holdings and the role of the programs for support and development of the agricultural sector in Bulgaria and Moldova will be considered. In conclusion, a comparative analysis will be made and the institutional changes related to land reforms in the two countries will be analyzed.

Резюме: Динамиката в развитието на сложните процеси, свързани с подобряването на поземлените отношения в България през последните десетилетия, доведе до значителни институционални промени в аграрния сектор на страната. Тази динамика на Закона за собствеността и ползването на земеделските земи разкрива наличието на реални проблеми в социално-икономическата система на селското стопанство и необходимостта от тяхното решаване.

Ролята на промените в поземлените отношения в България и Молдова през последните 30 години оказва влияние върху развитието на селското стопанство и изпълнението на програмите, предлагани на национално и международно ниво в двете страни.

Целта на тази статия е да анализира промените в поземлените реформи, настъпили при прилагането на общата селскостопанска политика. За постигане на поставените цели ще бъдат разгледани поземлените реформи в двете страни, структурните и организационни промени в земеделските стопанства и ролята на програмите за подпомагане и развитие на земеделския сектор в България и Молдова. В заключение ще бъде направен сравнителен анализ и ще бъдат анализирани институционалните промени, свързани с поземлените реформи в двете страни.

21. Dirimanova, V, (2020). The role of transfer for the knowledge for bioeconomic development in Bulgaria, *European agriculture and the new CAP: Challenges and opportunities*, ISBN – 978-954-8612-30-2, pp. 87-91.

Abstract: The aim of the paper is to show the relationship among the sustainable knowledge for bioeconomy from scientific organizations/advisors to farmers. To analyse whether the policy has intervention for the cooperation and knowledge transfer for the future bioeconomical development, it should investigate the main actors, network structures among different actors and the relations among advisors and beneficiaries. By using descriptive statistics, it will be evaluated the results from interviews conducted with farmers. The study shows that there are different approaches and demands for knowledge transfers. The most of interviewed actors have responded positively about the effects of knowledge transfer for the concept „bioeconmy“. The expectation is that the specific knowledge and information for bioeconomy may impact the farms grow over time and completely change their approach to production and their sustainable development.

Резюме: Целта на статията е да покаже връзката между устойчивото знание за биоикономиката от научни организации или съветници към фермерите. За да се анализира дали политиката има намеса за сътрудничество и трансфер на знания за бъдещото биоикономическо развитие, тя трябва да проучи основните участници, мрежовите структури между различните участници и отношенията между съветниците и бенефициентите. Чрез използване на описателна статистика ще бъдат оценени резултатите от проведените интервюта със земеделски производители. Проучването показва, че има различни подходи и изисквания за трансфер на знания. Повечето от интервюираните участници са отговорили положително за ефектите от трансфера на знания за концепцията „биоикономика“. Очакванията са, че специфичните знания и

информация за биоикономиката могат да повлияят на стопанствата да растат с течение на времето и напълно да променят подхода им към производството и тяхното устойчиво развитие.

22. Zielinska-Chmielewska, A. and V. Dirimanova, (2016). Use of polish discrimination models in the assessment of bankruptcy risk in chosen meat processing companies, Agricultural University – Plovdiv, *Agricultural Sciences*, Vol. VIII, Issue 20, pp. 193-198.

Abstract: The aim of the study is to assess the bankruptcy risk of selected meat processing enterprises, such as: Indykpol SA, Pamapol SA and Tarczyński SA. For the analysis, 450 financial data were collected and used in the models. The main criteria for the selection of the companies for testing were as follows: carrying out the main business in the area of meat processing, legal status: limited liability company, employment of more than 50 people and availability of financial data. The analysis showed that all surveyed companies were in a very good financial situation. Pamapol SA faced the greatest threat of bankruptcy in 2008–2009 and 2012–2013. Extremely sensitive to the deteriorating situation, and thus to the most common threat of bankruptcy, proved to be the D. Wierzby model in 2009 for all companies, and only for Pamapol SA in 2008 and in 2009 (after the D. Hadasik model).

Резюме: Целта на проучването е да оцени риска от фалит на избрани месопреработвателни предприятия, като: Indykpol SA, Pamapol SA и Tarczyński SA. За анализа бяха събрани и използвани в моделите 450 финансови данни. Основните критерии за подбор на фирмите за тестване бяха следните: извършване на основна дейност в областта на месопреработката, правен статут: дружество с ограничена отговорност, заетост на повече от 50 души и наличие на финансови данни. Анализът показва, че всички анкетираните компании са в много добро финансово състояние. Pamapol SA беше изправена пред най-голямата заплаха от фалит през 2008–2009 г. и 2012–2013 г. Изключително чувствителен към влошаващата се ситуация и по този начин към най-често срещаната заплаха от фалит се оказа моделът на D. Wierzby през 2009 г. за всички компании и само за Pamapol SA през 2008 г. и през 2009 г. (след модела на D. Hadasik).

23. Dirimanova, V. and M. Rusu, (2016). Analysis of agricultural knowledge and information systems in Bulgaria and Romania, Agricultural University – Plovdiv, *Agricultural Sciences*, Vol. VIII, Issue 20, pp. 187-191.

Abstract: The main aim of this paper is to provide a comprehensive description and comparative analysis of the Agricultural Knowledge and Information System (AKIS) in Bulgaria and Romania, with a particular focus on the agricultural advisory services. The main role of AKIS, in both countries, is to support the exchange of knowledge, information and services between many diverse public and private advisory organizations, on the one hand, and farmers on the other hand. AKIS's strengths and weaknesses were analyzed and compared in both countries by using descriptive and comparative approaches. The results

showed similarities and differences of AKIS and FAS for supporting farmers in both countries.

Резюме: Основната цел на този документ е да предостави цялостно описание и сравнителен анализ на Системата за знания и информация в селското стопанство (AKIS) в България и Румъния, с особен акцент върху консултантските услуги в селското стопанство. Основната роля на AKIS и в двете страни е да подпомага обмена на знания, информация и услуги между много различни публични и частни консултантски организации, от една страна, и фермерите, от друга страна. Силните и слабите страни на AKIS бяха анализирани и сравнени в двете страни чрез използване на описателни и сравнителни подходи. Резултатите показват прилики и разлики между AKIS и FAS за подпомагане на фермерите в двете страни.

24. Koprivlenski, V., **Dirimanova, V.** and V. Agapieva, (2015). Analysis and assessment of entrepreneurial model for establishment for raspberry plantation. *Scientific journal of economics and finance, Prospects of economic development in the global crisis*, pp. 69-72.

Abstract: The interest in growing raspberries in Bulgaria rose after the introduction of the Rural Development Programme 2007-2013. The culture requires considerable labor resources. Therefore, in Bulgaria raspberry production is attractive to invest. The aim of this study is to analyze and evaluate the business model to establish raspberry plantation. There have established investment and operating costs of the establishment and cultivation of the plantation, as well as the limits of effectiveness of raspberry production to the entry of the plantation in the period of maximum productivity. Our studies show that the project is economically viable and effective: Net present value is positive and amounts to 536 679 BGN; Internal rate of return is 25,34%; Payback period is 2,5 years; Benefit-cost ratio is 2,85 and Profitability index is 1,34%.

Резюме: Интересът към отглеждането на малини в България се повиши след въвеждането на Програмата за развитие на селските райони 2007-2013 г. Културата изисква значителни трудови ресурси. Ето защо производството на малини в България е привлекателно за инвестиции. Целта на това изследване е да анализира и оцени бизнес модела за създаване на малиново насаждение. Установени са инвестиционни и експлоатационни разходи за създаване и отглеждане на насаждението, както и границите на ефективност на малиновото производство до навлизане на насаждението в периода на максимална продуктивност. Нашите проучвания показват, че проектът е икономически жизнеспособен и ефективен: Нетната настояща стойност е положителна и възлиза на 536 679 лв.; Вътрешна норма на възвръщаемост е 25,34%; Периодът на изплащане е 2,5 години; Съотношението полза-разходи е 2,85, а индексът на рентабилност е 1,34%.

25. Agapieva, V, **Dirimanova, V.** and V. Koprivlenski, (2015). The role of consultancy for the development of organic farming in Bulgaria, *Trakia Journal of Sciences*, Vol 13(1), pp. 268-273.

Abstract: Organic farming in Bulgaria is a new production method, which aims to provide quality and healthy food on the market. Farmers who produce organic products need adequate knowledge and specialized advice related to their production. The aim of this paper is to trace the importance of consultancy for the development of organic farming in Bulgaria. For this purpose we will examine, first, the role of consultancy specialized organizations to help producers of organic agricultural products through consultations on specific requirements, forms of financing and the necessary information; Second, the process of work between beneficiaries and consultants. One of the results of the study is that organic farmers are in constant need of specialized consulting services in terms of both compliance with the high requirements of this type of production and supply of quality organic products.

Резюме: Биологичното земеделие в България е нов метод на производство, който има за цел да осигури качествена и здравословна храна на пазара. Фермерите, които произвеждат биологични продукти, се нуждаят от адекватни познания и специализирани съвети, свързани с тяхното производство. Целта на настоящата разработка е да се проследи значението на консултантската дейност за развитието на биологичното земеделие в България. За целта ще разгледаме, на първо място, ролята на консултантските организации - помощ на производителите на биологични земеделски продукти чрез консултации относно конкретни изисквания, форми на финансиране и необходимата информация; Второ, процесът на работа между бенефициенти и консултанти. Един от резултатите от проучването е, че биоземеделците имат постоянна нужда от специализирани консултантски услуги, както по отношение на спазването на високите изисквания на този вид производство, така и по отношение на доставката на качествени биопродукти.

26. Rusu M., **Dirimanova, V.**, and V. M. Simionescu, (2015). Agricultural knowledge and information system: Lessons learned in the postsocialist period in Romania and Bulgaria, Agrarian economy and rural development realities and respective for Romania, *6th Edition of the International Symposium*, November, Bucharest, pp. 273-268.

Abstract: The new challenges facing Eastern European rural and agricultural sector impose, among other things, a review of the links between knowledge production and its use to promote innovation. Given that, agriculture is the main source of livelihood for a large part of the rural population in Romania and Bulgaria and its development requires multiple interventions that include, inter alia, ensuring effective transfer of agricultural modern knowledge, technologies, methods and practices to the direct beneficiaries - farmers. Both in Romania and Bulgaria, agricultural knowledge generation (research), transfer (extension) and use (farmers as end users) passed during the post-socialist period through important changes. The main objective of this paper is to analyze the Agricultural Knowledge and Information System (AKIS), in the two countries, in terms of pursued objectives, structure and performed

functions. Based on this analysis the authors synthesize the main lessons learned during the post-socialist period in the two countries, and outline the future direction of development of agricultural knowledge, production, transfer and use them in agreement with European requirements.

Резюме: Новите предизвикателства пред източноевропейския селскостопански сектор налагат, наред с други неща, е преглед на връзките между създаване на нови знания и използването им за насърчаване на иновациите. Като се има предвид, че селското стопанство е основният източник на поминък за голяма част от селското население в Румъния и България и неговото развитие изисква множество интервенции, които включват осигуряване на ефективен трансфер на съвременни познания за селското стопанство, технологии, методи и практики към директния бенефициенти – земеделските производители. Както в Румъния, така и в България генерирането (изследване), трансферът (консултациите) и използването (земеделски производители като крайни потребители) на селскостопански знания преминаха през важни промени през постсоциалистическия период. Основната цел на тази статия е да анализира Системата за селскостопански знания и информация (AKIS) в двете страни по отношение на преследваните цели, структура и изпълнявани функции. На базата на този анализ авторите синтезират основните уроци, научени през постсоциалистическия период в двете страни, и очертават бъдещата посока на развитие на селскостопанските култури, производството, трансфера и използването им в съответствие с европейските изисквания.

27. Dirimanova, V. and Karadalieva, D. (2014). Multifunctional agriculture – concept and practices. Science & Technologies. *Social Studies*. Vol. IV. Number 7, pp. 90-94.

Abstract: The importance of the multifunctional agriculture is reflected in increased legislative and regulatory activity realized in a number of national programs developed on the basis of directives and regulations of the EU. The aim of the article is to analyze modern concepts of multifunctionality, to discuss the multifunctionality on the supply and demand sides and to summarize the important achievements of the multifunctionality. The concept still suffers from vagueness, poor conceptualization, and weak interlink ages with wider theoretical frameworks of the changes of the conventional agriculture. As a result of this analysis, “multifunctionality” is currently understood more as a process describing current agricultural trends, rather than as a concept explaining agricultural change.

Резюме: Мултифункционалното земеделие е отражение на законодателната и регулаторна дейност на ЕС, и е приложена в редица национални програми. Прилагането на тази концепция в земеделието води до специфични свойства на производствения процес и до многобройни земеделски стокови продукти. Целта на статията е да анализира съвременните концепции за мултифункционалност и да разгледа важните постижения на мултифункционалността, така и слабата взаимовръзка с широките теоретични рамки свързани с промените в конвенционалното земеделие. За тази цел, задълбочен теоретичен анализ е направен, като се разглежда концепцията на

база две гледни точки – на предлагане и на търсене. В резултат на този анализ „доказателства за „мултифункционалността“ от гледна точка на предлагането е свързано с различните категории на диверсификация, докато от гледна точка на търсенето има повече доказателства, които могат да бъдат категоризирани. Следователно, „мултифункционалността“ се разбира по-скоро като процес описващ настоящите селскостопански тенденции, отколкото като концепция обяснява промените в земеделският сектор.

28. Dirimanova, V., (2014). The role of the National Agricultural Advisory Services for development of the small scale farmers in Bulgaria. *Science & Technologies. Social Studies*. Vol. IV. Number 7, p. 95-99.

Abstract: The role of the National Agricultural Advisory Services is to ensure the European Commission that there is sufficient capacity to provide advices in the agriculture, as for both the completed Rural Development Programme (RDP) for 2007-2013, and for the new RDP 2014 – 2020. The purpose of this article is to analyze the role of the NAAS for the development of the small scale farmers. For this purpose, first, it will examine the legal basis for the farm advisory system in Europe and its application in Bulgaria, second, it will analyse the activity of the National Service for Agricultural Extension and (3) present two case studies under Measure 112 "Setting up of young farmers" and Measure 114 "Support for semi-subsistence farms undergoing restructuring" for the RDP (2007-2013).

Резюме: Ролята на националните служби за съвети в земеделието е да покаже на Европейската комисия, че са налице експерти, които имат капацитета да предлагат специализирани консултантски услуги и съвети свързани с изготвянето на бизнес проекти за мерките от Програмата за развитие на селските райони (ПРСР) за периода 2007-2013, както и за новия програмен период на ПРСР 2014-2020. Целта на тази статия е да се анализира ролята на НССЗ за развитието на малките земеделски производители при изготвяне на бизнес-проекти по мерките от ПРСР (2007-2013). За тази цел, първо е разгледана нормативната база за Системите за съвети и нейното приложение в България, след това е анализирана дейността на НССЗ и накрая е показана тяхната роля на примера на няколко земеделски стопанства ползвали услугите на експерти от НССЗ за да участват по мерки: 112 "Създаване на стопанства на млади фермери " и 114 "Подкрепа за полупазарни стопанства в процеса на реструктуриране ".

29. Dirimanova, V. (2014). Good practices for the environment in the crop production. *Collection of reports from the Bulgarian-Polish conference*, Sofia, pp. 145-151.

Abstract: The agriculture is a sector that has a traditional family character in the past, but nowadays develops and implements new technologies and increased use of fertilizers and pesticides. These changes over the years, lead to changes in national policies, strategies and practices in the agriculture. Today, the objectives of farmers are to have different agricultural activities in order to maximize the results of agricultural production. As a result, farmland everywhere is to analyze the impact of intensive agriculture on the environment, land and

water, to examine the legal framework for “good agricultural practices” in the country, to discuss the standards and conditions for these practices, and to analyze the measures of RDP (2007-2013) related to good agricultural practices in Bulgaria. The results found that such practices have only if there are measures that motivate farmers to protect natural resources.

Резюме: Селското стопанство е сектор, който в миналото има традиционен семеен характер, но днес развива и внедрява нови технологии и увеличава използването на торове и пестициди. Тези промени през годините водят до промени в националните политики, стратегии и практики в селското стопанство. Днес целите на фермерите са да имат различни земеделски дейности, за да увеличат максимално резултатите от земеделското производство. В резултат на това, земеделските земи навсякъде трябва да анализират въздействието на интензивното земеделие върху околната среда, както и земята и водата, да проучат правната рамка за „добри селскостопански цени“ в страната, да обсъдят стандартите и условията за тези практики и да анализират мерките на ПРСР (2007-2013 г.), свързани с добрите земеделски практики в България. Резултатите установиха, че такива практики има само ако има мерки, които мотивират фермерите да опазват природните ресурси.

30. Dirimanova, V., Zaharieva, P. и R. Zaharieva, (2014). Analysis of the social and economic effects of the implementation of multifunctional agriculture in Bulgaria and Germany, *Scientific Works vol. LVIII.*, Academical Publishing House of the Agricultural University, Plovdiv, pp. 329-337.

Abstract: The multifunctionality of agriculture is a crucial element of the system of the national economy. Land preservation and restoration is the main objective in the strategy of multifunctional agriculture, ensuring the provision of necessary food products and raw materials for the next generation. Multifunctional agriculture occurs mainly in the countries members of the EU, though its development is at a different level depending on the situation in individual countries. The aim of the study is to analyze the social and economic effects of the application of multifunctional agriculture. The study is based on good practices of different farms in Bulgaria and Germany. The results show that multifunctional agriculture provides a stable social and economic development of agricultural farms and contributes to the development of vital rural regions in which they are located.

Резюме: Мултифункционалността на селското стопанство е важен елемент от системата на националната икономика. Опазването и възстановяването на земята е основна цел в стратегията за мултифункционално земеделие, осигуряваща необходимите продукти и суровини за следващите поколения. Мултифункционалното земеделие се среща предимно в страните членки на ЕС, но развитието му е на различно ниво в зависимост от ситуацията в отделните страни. Целта на изследването е да се анализират социалните и икономическите ефекти от прилагането на мултифункционално земеделие. Проучването се основава на добри практики на различни ферми в България и Германия. Резултатите показват, че мултифункционалното земеделие осигурява стабилно социално и икономическо

развитие на земеделските стопанства и допринася за развитието на жизненоважни селски райони, в които те се намират.

31. Koprivlenski, V. и V. Dirimanova, (2014). Analysis of the labour resources in agriculture in the region of Plovdiv, *Scientific Works, vol. LVIII.*, Academical Publishing House of the Agricultural University, Plovdiv, pp. 321-328.

Abstract: The study was conducted in the Plovdiv region, which is one of the most intensive agricultural regions in Bulgaria. The agricultural production in the region such as vegetables, fruits, grapes and livestock is developed with priority. They are characterized by high labour intensity. The present status of labour resources is essential for the development of the farms in the region. The aim of this article is to analyze and assess the condition of labour resources, to monitor the track of trends in their development and to show the best practices in the production. In this regard, assessment of labour resources has been done in three farms according to their number, age, gender and qualifications.

Резюме: Изследването е проведено в Пловдивска област, която е един от най-интензивните земеделски райони в България. Селскостопанското производство в района като зеленчуци, плодове, грозде и животновъдство се развива приоритетно. Те се отличават с висока трудоемкост. Съвременното състояние на трудовите ресурси е от съществено значение за развитието на стопанствата в района. Целта на настоящата статия е да анализира и оцени състоянието на трудовите ресурси, да проследи тенденциите в тяхното развитие и да покаже добрите практики в производството. В тази връзка е извършена оценка на трудовите ресурси в три стопанства според техния брой, възраст, пол и квалификация.

32. Dirimanova, V. (2014). AKIS and advisory services in Bulgaria. Report for AKIS inventory (WP3) of the PRO AKIS project, in Bulgaria, Published at the project website: www.proakis.eu.

Abstract: The main aim of the report is to provide a comprehensive description of the Agricultural Knowledge and Information System (AKIS) in the Republic of Bulgaria, with a particular focus on agricultural advisory services. The description includes history, policy, funding, advisory methods and a section on how the Farm Advisory System (FAS) was implemented. This report represents an output of the PRO AKIS project (Prospects for Farmers' Support: Advisory Services in the European Agricultural Knowledge and Information Systems'). It is one of 27 country reports that were produced in 2013 by project partners and subcontractors for compiling an inventory of Agricultural Knowledge and Information Systems. AKIS describe the exchange of knowledge and supporting services between many diverse actors from the first, second or third sector in rural areas. AKIS provide farmers with relevant knowledge and networks around innovations in agriculture. Findings from the 27 country reports were presented at three regional workshops across Europe in February and March 2014, discussed with stakeholders and experts, and feedback integrated in the reports.

In Bulgaria, AKIS is represented by different institutions: (1) public sector – Ministry of Agriculture and Food with its secondary structures, including National Agricultural Advisory Service (NAAS); (2) private advisory sector, independent advisors, international trade organizations, regional suppliers; (3) farm-based organisations (co-operatives and few producer groups), (4) educational and research organisations and (5) non-government organisations – professional association and foundations.

The farm advisory services in Bulgaria are currently delivered by the NAAS and private advisory organisations. The NAAS has been established since 1999 with the Act regulating the activities of the National Centre for Agricultural Science to provide the farmers with information, specialized extension and consultancy services to ensure effective and competitive agriculture. Since the start of the Rural Development Programme (2007-2013) the NAAS has been chosen as a single advisory provider by MAF to assist setting up young, small scale and substance farmers.

Private advisory companies and individual consultants are, mostly, established by experts, who have worked in the public sector. They provide the same services to farmers like in the NAAS, preparing applications for rural development measures, but for better working conditions and salaries. International and regional trade suppliers provide extension services related to plant protection, machinery and seed use, while professional associations provide knowledge and information to farmers in diverse business activities related to their farming.

Резюме: Основната цел на доклада е да предостави изчерпателно описание на Системата за селскостопански знания и информация (AKIS) в България, с особен акцент върху консултантските услуги в селското стопанство. Описанието включва история, политика, финансиране, методи за консултиране и раздел за това как е внедрена Системата за съвети в земеделието (FAS). Този доклад представлява резултат от проекта PRO AKIS (Перспективи за подкрепа на фермерите: консултантски услуги в европейските системи за знания и информация в селското стопанство). Това е един от 27-те национални доклада, които бяха изготвени през 2013 г. от партньори по проекта и подизпълнители за съставяне на списък на селскостопанските знания и информационни системи. AKIS описва обмена на знания и поддържащи услуги между много различни участници от първия, втория или третия сектор в селските райони. AKIS предоставя на фермерите подходящи знания и мрежи около иновациите в селското стопанство. Констатациите от докладите на 27 държави бяха представени на три регионални семинара в цяла Европа през февруари и март 2014 г., обсъдени със заинтересовани страни и експерти и обратната връзка беше интегрирана в докладите.

В България AKIS е представена от различни институции: (1) публичен сектор – Министерство на земеделието и храните с неговите второстепенни структури, включително Национална служба за съвети в земеделието (НССЗ); (2) частен консултантски сектор, независими съветници, международни търговски организации, регионални доставчици; (3) селскостопански организации (кооперации и няколко групи производители), (4) образователни и изследователски организации и (5) неправителствени организации – професионални асоциации и фондации.

Понастоящем консултантските услуги в земеделието в България се предоставят от НССЗ и частни консултантски организации. НССЗ е създадена от 1999 г. със Закона за

регламентирани дейността на Националния център по земеделие за предоставяне на информация, специализирани консултантски услуги на земеделските стопани, за да имат ефективно и конкурентноспособно земеделие. От началото на Програмата за развитие на селските райони (2007-2013) НССЗ беше избрана като единствен консултантски доставчик от МЗГ за подпомагане на създаването на млади, дребномащабни и активни фермери.

Частните консултантски фирми и индивидуалните консултанти се изградени предимно от експерти, работили в публичния сектор. Те предоставят същите услуги на фермерите като НССЗ, като изготвят заявления за меркити за развитие на селските райони, но за по-добри условия на труд и заплати. Международните и регионалните търговски доставчици предоставят консултантски услуги, свързани с растителна защита, използване на машини и семена, докато професионалните асоциации предоставят знания и информация на фермерите в различни бизнес дейности, свързани с тяхното земеделие.

33. Dirimanova, V. and T. Radev, (2014). The capability of extension and advisory services to bridge research and knowledge needs of farmers highlighting the role of knowledge transfer in the agricultural sector in South-Central region of Bulgaria. Case study of PRO AKIS project.

Abstract: The purpose of this study is to explain the mechanisms through which knowledge is transferred in the agricultural sector in Bulgaria. In order to identify these mechanisms of interaction between science and practice the existing limitations and weaknesses need to be identified.

Three scientific institutes, one experiment station and the Agricultural University were selected for the purposes of this study. These scientific organisations were selected due to their high scientific achievements, active scientific and consultancy activities with local agricultural producers and their close relations with common scientific studies between the scientific institutes and the Agricultural University. The selection of agricultural producers consists of small and large farms, utilising the scientific achievements and consultancy services of the scientific institutes, experiment stations and Agricultural University. The questionnaires incorporated open questions to understand how the knowledge transfer process towards its practical application works and the requirement of innovations and the establishment of new technologies in Bulgaria.

The current study tried to clarify the mechanism for knowledge transfer in the agricultural sector in Bulgaria. The existing limitations are determined and the weaknesses in the interactions between science and practice are established. The results of the study show that large-scale agricultural producers require specialised knowledge related to fighting diseases and pests, knowledge for implementation of new technologies offered by the scientific institutes etc., while, the small producers seek knowledge related to the production process itself and methods to reduce production costs and achieve higher yields. The knowledge transfer from the universities and scientific institutes to the agricultural producers is performed through various channels, like demonstration and commercial fields at the

scientific institutes, advice provided on site, international trade companies and non-formal channels.

The difficulties that the farmers and suppliers face regarding knowledge transfer is the poor access to agricultural advice for farms located away from the district administrative centres, the lack of information about events organised by the scientific centers, the lack of proper promotion of the results from the demonstration fields and a underdeveloped system for technology and knowledge transfer towards the farms. In order to develop the system for knowledge and advisory services in Bulgaria, the following are required: 1) strengthening the expert capacity of the NAAS; 2) integration of all scientific institutes at the regional level for knowledge transfer in the agricultural sector; and 3) establishment of dispatch centres for the distribution of information, knowledge and advisory services.

Резюме: Целта на настоящото изследване е да обясни механизмите, чрез които се осъществява трансфера на знания в аграрния сектор в България. За да се идентифицират тези механизми на взаимодействие между науката и практиката, трябва да се идентифицират съществуващите ограничения и слабости.

За целите на това изследване са избрани три научни института, една опитна станция и Аграрният университет. Тези научни организации са избрани поради техните високи научни постижения, активна научна и консултантска дейност с местни земеделски производители и тясната им връзка между научните институти и Аграрния университет. Селекцията на земеделските производители се състои от малки и големи ферми, използващи научните постижения и консултантските услуги от научните институти и университета. Въпросниците включваха отворени въпроси, за да се разбере как протича процесът на трансфер на знания към практическото им приложение и необходимостта от иновации и налагането на нови технологии в България.

Настоящото изследване се опита да изясни механизма за трансфер на знания в земеделския сектор в България. Установени са съществуващите ограничения и са установени слабостите във взаимодействията между наука и практика. Резултатите от проучването показват, че едрите земеделски производители се нуждаят от специализирани знания, свързани с борбата с болести и неприятели, познания за прилагане на нови технологии, предлагани от научните институти и др., докато малките производители търсят знания, свързани със самия производствен процес и методи за намаляване на производствените разходи и постигане на по-високи добиви. Трансферът на знания от университетите и научните институти към земеделските производители се извършва чрез различни канали, като демонстрационни и търговски полета в научните институти, съвети, предоставени на място, международни търговски компании и неформални канали.

Трудностите, пред които са изправени фермерите и доставчиците по отношение на трансфера на знания, са лошият достъп до селскостопански съвети за стопанства, разположени далеч от областните административни центрове, липсата на информация за събития, организирани от научните центрове, липсата на подходящо популяризиране на резултатите от демонстрационни полета и недоразвита система за трансфер на технологии и знания към фермите. За да се развие системата за знания и консултантски услуги в България, е необходимо: 1) укрепване на експертния капацитет на НССЗ; 2)

интегриране на всички научни институти на регионално ниво за трансфер на знания в аграрния сектор; и 3) създаване на диспечерски центрове за разпространение на информация, знания и консултантски услуги.

34. Dirimanova, V. and B. Ivanova, (2014). The effectiveness of advisory services in responding to demands of diverse types of small-scale farmers. The role of advisory services for the new established and semi-subsistence farmers in Bulgaria. Case study of PRO AKIS project.

Abstract: The small-scale farms are the main group that is of importance for the development of the agriculture and rural areas in Bulgaria. This is a family type business and almost the entire required employment power is provided by the family members of the farmers. On average, only one family member is engaged in each farm (1.2 annual employment units). The share of small-scale agricultural producers with agricultural education or qualifications is very small, which is also characteristic of the bigger farms. Practical experience and traditions within agriculture are an advantage for small-scale farmers but they are also a motivation for the achievement of longer term goals. The small-scale farms usually rely on their own financial resources to fund their running and investment costs.

The aim of the present research is to analyze the role of advisory services for small-scale farmers, including new established farmers and semi-subsistence farmers in Bulgaria. To achieve this aim, the first step was, to identify and classify farmers' needs and demands for knowledge, skills and information; secondly, to describe the process, actors and methods to obtain and use knowledge; thirdly, to supply knowledge to the new small-scale and semi-subsistence farmers by NAAS and other organisations; and finally, to describe and graphically depict the knowledge flows between these groups and organisations.

To achieve this aim the following research objectives, research methods, and techniques were used. The study has been carried out over two levels (1) carrying out a literature review and researching other studies and (2) conducting empirical interviews in the Plovdiv region of South Central Bulgaria. The first part of the research focussed on an analysis of the literature on the topics of consultancy and communication with small-scale farmers in Bulgaria. The second part of the research concerned field research with two target groups – consultation organisations and small-scale farmers - newly established and semi-subsistence farms.

The consultancy services for the small-scale farmers can be divided in two groups. The first group consists of formal consultancy services provided by the regional offices of NAAS, private consultants, accountancy firms, trade companies for seeds and preparations, non-governmental organisations and municipal offices of "Agriculture". The second group consists of informal consultancy services and advice that is obtained by the small-scale farmers from family members with agricultural experience; from specialist-agronomists working in the local agricultural pharmaceuticals store, cooperation or big farms or from a fellow agricultural producer neighbour. Last but not least, the experts of the scientific institutions are also consultants, who offer specialised consultancies for various production activities, but this resource is not actively used by small-scale farmers.

Резюме: Дребните стопанства са основната група за развитие на селското стопанство и селските райони в България. Това е бизнес от семеен тип и почти цялата необходима заетост се осигурява от членовете на семействата на фермерите. Средно само един член на семейството е ангажиран във всяка ферма. Много малък е дела на дребните земеделски производители със земеделско образование или квалификация, което е характерно и за по-големите стопанства. Практическият опит и традиции в селското стопанство са предимство за дребните фермери, но те са и мотивация за постигане на по-дългосрочни цели. Дребните стопанства обикновено разчитат на собствени финансови ресурси, за да финансират своите текущи и инвестиционни разходи.

Целта на настоящото изследване е да се анализира ролята на консултантските услуги за дребни фермери (новоутвърдени стопани и полупазарни стопани) в България. За тази цел, първата стъпка е да се идентифицират и класифицират нуждите и изискванията на фермерите за знания, умения и информация. Второ, да се опише процеса, участниците и методите за получаване и използване на знания. Трето, да се предоставят знания на новите дребни и полупазарни фермери от НССЗ и други организации. И накрая, да опишат и изобразят графичните потоците от знания между тези групи и организации.

За постигането на тази цел бяха използвани следните изследователски цели, изследователски методи и техники. Проучването е проведено на две нива. Първият етап, е извършване на литературен преглед и проучване на други подобни проучвания. Вторият етап е провеждане на емпирични интервюта в района на Пловдив в Южна Централна България. Първата част от изследването се съсредоточи върху анализ на литературата по темите за консултиране и комуникация с дребните фермери в България. Втората част от изследването се отнася до теренно проучване с две целеви групи – консултантски организации и дребни фермери – новосъздадени и полупазарни стопанства.

Консултантските услуги към дребните фермери могат да бъдат разделени на две групи. Първата група се състои от формални консултантски услуги, предоставяни от областните служби на НССЗ, частни консултанти, счетоводни фирми, търговски дружества за семена и препарати, неправителствени организации и общински служби „Земеделие“. Втората група се състои от неформални консултантски услуги и съвети, които се получават от фермери с опит в земеделието; от специалисти-агрономи, работещи в местния агроаптеки, кооперации или големи земеделски производители. Не на последно място, експертите на научните институции са и консултанти, които предлагат специализирани консултации за различни производствени дейности, но този ресурс не се използва активно от дребните фермери.

35. Dirimanova, V., (2013). Multifunctional measures in the rural development programme – a good basic for the multifunctional agriculture, Second Bulgarian-Polish Scientific and Practical Conference, 9-13 Sept.,2013, *Science Works*, Agricultural University - Plovdiv, Volume LVII, 141-144.

Abstract: The implementation of the Rural Development programme in Bulgaria has a great influence on the agricultural development in the country. However, it is difficult to find a special measure specifically designed for the multifunctionality. The aim of the paper is to examine various measures that make use of the multifunctional agriculture and their impact on improving the economic and social life and protected environment in the rural area in North Eastern Bulgaria. By using interviews conducted with experts and farmers participating in the RDP in the study region, it will be analyzed preferred range of measures used by farmers for the implementation of multifunctional agriculture. The results of the study show that farmers have directed their interest to modernization of agricultural holdings and agri-environmental payments, and also to diversification to non-agricultural activities or just for the development of integrated tourism in rural area.

Резюме: Прилагането на Програмата за развитие на селските райони (ПРСР) в България има голямо влияние върху развитието на земеделието в страната. Въпреки това е трудно да се намери специална мярка, която да специфицира мултифункционалността. Целта на статията е да се изследва различни мерки, които прилагат мултифункционалното земеделие и оказват влияние върху подобряване на социално-икономическия и екологичен живот в селските райони в Североизточна България. С помощта на интервюта, проведени с експерти и земеделски производители, участващи в ПРСР бяха анализирани желаните мерки ползвани от земеделските производители за прилагане на мултифункционално земеделие. Резултатите от проучването показват, че земеделските производители са насочили техните интереси към модернизация на земеделските стопанства (мярка 121) и агроекологични плащания (мярка 214), а също така предпочитат да участват и в мярка отнасяща се за разнообразяването към не земеделски дейности (мярка 311), като например развитие на селският туризъм.

II. Студия:

36. Йовческа, П., Кришкова, Ил., Стоева, Т., **Дириманова, В.**, Георгиев, М., Димитрова, Д., Михайлова, М., и В. Венев (2019). *Студия: Поземлените отношения: теория, практика, перспективи*, Издателство „Авангард Прима“, София ISBN – 978-954-8612-18-0, стр. 26-38. (студия научно рецензирана).

Резюме: Динамиката в развитието на сложните процеси по регулиране на поземлените отношения в последните три десетилетия се разполага в координатната система система на трансформацията през 90-те години и прилагането на общностната земеделска политика от 2007 г. За да стигнат до генезиса на проблемните полета, авторите се опитват да изследват случващите се промени през блендата на подходящи методологични и методични решения, изведени от различни теоретични школи и учения. Обществото, земята и индивидът заслужават обединените усилия на учени, пристрастни към макро и микро анализи, към прецизна кабинетна, експериментална и теренна работа, към детайлно познаване на институционализма във всички негови форми.

От състоянието на поземлените отношения зависи каква стойност внася селското стопанство в националната икономика. България има монополни природно-климатични дадености за земеделско производство и вековни традиции. Единствено аграрният отрасъл е с положително външно-търговско салдо. За да се рентираща потенциала на тези дадености, е необходимо поземлените отношения да осигуряват благоприятна среда за стопанска дейност. Процесът на усъвършенстване на институционалната рамка е в режим на динамична промяна, с известни периоди на „задържане“ поради някои неработещи и често преправяни норми.

Динамиката в глобалните и общностни политики повлиява съществено поземлените отношения и налага тяхното непрекъснато и детайлно изследване. Националните специфики и политики са нов фокус във все по-ясните контури на ОСП 2020+. Научната експертиза при администрирането на общностната политика привнася възможност за синергийни ползи от усвояването на европейските финансови средства. Новата „зелена архитектура“, „кръговата икономика“, търсенето на резултатност от подкрепата по линия на ОСП, стимулирането на създаването на земеделски стопанства от млади хора, подкрепата за малките стопанства, обвързаното с производството подпомагане, способстват за усъвършенстване на земеползването и земевладеенето и създаване на оптимални земеделски системи. Всички тези елементи на „европейската социална политика“ спомагат за преодоляване на някои дисбаланси в българското земеделие.

Текстовете в настоящата студия са част от първия етап от разработването на текущ научноизследователски проект „Поземлени отношения в социално-икономическата система на селското стопанство и развитието на селските райони “ (РД-07-69/11.06.2018). Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Селскостопанска академия.

Поради сложността и характера на обекта на изследването, колективът, работещ по проекта, е мултидисциплинарен с експертност в различни изследователски области от сферата на аграрната икономика, социалните науки и земеделието. Автори на отделните части са: проф. д-р Пламена Йовчевска: 1.1., 1.2., 1.3., 3.1., 3.2.; ас. Михаела Михайлова: 1.4., 1.5., 2.3., 3.3; докторант Венелин Венев: 2.5.4. от Институт по аграрна икономика-София към ССА; доц. д-р Илияна Кришкова: 2.7. от Институт по земеделие-Кюстендил към ССА, гл. ас. д-р Даниела Димитрова: 2.6. от Институт по лозарство и винарство – Плевен към ССА; доц. д-р Виолета Дириманова: 2.1.; доц. д-р Минко Георгиев: 2.2.; доц. д-р Теодора Стоева: 2.5., без 2.5.4. от Аграрен университет гр. Пловдив; доц. д-р Щефан Будаи от Аграрен университет гр. Нитра, Словакия.

Abstract: The dynamics in the development of the complex processes of regulating land relations in the last three decades are located in the coordinate system of the transformation in the 1990s and the implementation of the community agricultural policy since 2007. To get to the genesis of the problems, the authors try to examine the changes taking place through the lens of appropriate methodological and methodical solutions derived from different theoretical schools and studies. Society, land, and the individuals deserve the combined efforts of scientists committed to macro and micro analysis, to precise office, experimental, and field work, to a detailed knowledge of institutionalism in all its forms.

What value agriculture brings to the national economy depends on the state of land relations. Bulgaria has monopolized natural and climatic conditions for agricultural production and centuries-old traditions. Only the agricultural sector has a positive foreign trade balance. In order to rent the potential of these givens, it is necessary that land relations provide a favorable environment for economic activity. The process of improvement of the institutional framework is in a mode of dynamic change, with certain periods of "holding" due to some non-working and frequently reformed norms.

Dynamics in global and community policies significantly affect land relations and require their continuous and detailed study. National specificities and policies are a new focus in the increasingly clear contours of the CAP 2020+. Scientific expertise in the administration of community policy brings the possibility of synergistic benefits from the absorption of European funds. The new "green architecture", the "circular economy", the search for results from the CAP support, the stimulation of the creation of agricultural holdings by young people, the support for small holdings, the aid linked to production, contribute to the improvement of land use and land ownership and create of optimal farming systems. All these elements of the "European social policy" help to overcome some imbalances in Bulgarian agriculture.

This study is a part of the first stage of the development of an ongoing scientific research project "Land relations in the socio-economic system of agriculture and the development of rural areas" (RD-07-69/11.06.2018). The project is implemented with the financial support of the Agricultural Academy.

Due to the complexity and nature of the research object, the team working on the project is multidisciplinary with expertise in different research areas from the field of agrarian economics, social sciences and agriculture. The authors of the individual parts are: Prof. Dr. Plamena Jovchevska (1.1, 1.2, 1.3, 3.1, 3.2); assistant Michaela Mihailova (1.4, 1.5, 2.3, 3.3); PhD student Venelin Venev (2.5.4) from the Institute of Agricultural Economics of Sofia at the Agricultural Academy; Assoc. Dr. Iliana Krishkova (2.7) from the Institute of Agriculture, Kyustendil to the Agricultural Academy, chief assistant Dr. Daniela Dimitrova (2.6) from the Institute of Viticulture and Enology, Pleven at the Agricultural Academy; **Assoc. Prof. Dr. Violeta Dirimanova (2.1)**; Assoc. Prof. Dr. Minko Georgiev (2.2); Assoc. Prof. Dr. Teodora Stoeva (2.5), without (2.5.4) from the Agricultural University of Plovdiv; Prof. Dr. Štefan Budai from the Agricultural University of Nitra, Slovakia.

III. Монография:

Дириманова, В. (2023), „Консултантската дейност: система за знания и информация за развитие на земеделието“, Академично издателство на АУ Пловдив, ISBN 978-954-517-209-0, COBISS.BG-ID – 60808968.

Резюме: Целта на настоящата монография е да покаже как се е развивала консултантската дейност в исторически аспект и каква ролята на консултантските услуги за развитието на селскостопанската дейност. За тази цел са разгледани различни тематични единици. В първата тематична единица са дефинирани понятията и термините, както и целите на консултантската дейност. Също така е показана ролята на

консултантската дейност за формиране на селскостопанската политика. Втората тема е свързана с възникване на консултантските организационни структури. Разгледани са възможностите на консултантските услуги, както и географските, икономическите и политическите фактори оказващи влияние върху услугите предлагани от консултантските организации. Анализирана е ролята на консултантските структури в публичния сектор и връзката им с образованието. Третата глава разглежда методиката за консултиране и обучение на земеделските производители – индивидуалните, групови и демонстрационни методи, както и инструментите за разпространяване на информацията. В четвърта глава е показана ролята на консултантските услуги за развитие на малките земеделски производители и начините за трансфер на информация към тях. В пета глава е разгледана системата за знание и иновации в селското стопанство, както и основните цели и участници. Последната глава, показва политиките на Европейския Съюз свързани със системата за съвети в земеделието и ролята им върху земеделието в България.

Консултантска услуга дава образователните предимства на лица или организации, които не могат да ги получат или да се възползват от знанията и информацията по нормален начин. С други думи, това е друга форма на предлагане на знания и информация на хората в дадена специализирана област. Допълнително консултиране в земеделието се отнася за земеделските производители, които имат нужда от специализирана помощ или информация, която ще помогне развитието на техния агробизнес. Развитието и прилагането на консултантски услуги в една национална система, зависи от политиката, която е подплатена в законодателството, дава възможност на консултантската служба да предлага знания и информация и да прави връзка между образователните институции и земеделските производители. Философията на консултантската дейност в земеделието е да подпомогне развитието на човешките ресурси и е източник на информация, необходима за решаването на проблемите на производителите и населението в селските райони.

Факторите оказващи влияние върху услугите предлагани от консултантските организации са географски, икономически и политически. Географските фактори оказват влияние върху развитието на земеделските стопанства и нуждата от специализирани знания от консултантските организации. Икономическите фактори оказват влияние върху вътрешната организация на консултантските служби. Политическите фактори рядко имат връзка с консултантската дейност и образованието. Консултантската дейност е предназначена да служи на всички принадлежности, и поради тази причина консултантите не трябва да се включват в политиката.

Основната функция на консултантите е да предлагат обучение и специализирани консултации. Различните методи на обучение са класифицирани в три групи въз основа на броя и типа на хора. Това са (1) индивидуални методи, (2) групови методи и (3) методи за масовата комуникация. Индивидуалните и груповите методи могат да достигнат до всички, които се нуждаят от информация, но методите за масовата комуникация се използват за бързо достигане до голям брой хора. Тези инструменти са особено полезни при информирането на земеделските производители за нови идеи, практики или извънредни ситуации. Въпреки, че количеството информация може да е

ограничена в средствата за масово осведомяване, тя понякога може да е важна и ценна за да стимулира интереса на земеделските производители към нови идеи или практики.

Малките земеделски производители са основни структури в селското стопанство. За да са ефективни те имат нужда от знания, умение и информация. Липсата на умения и знания може да влоши пазарните позиции и да намали способностите им да реагират своевременно и адекватно на пазарните тенденции. Други слабости на малките земеделски стопани са липсата на образование в сферата на земеделието и агроикономически науки и липса на квалифицирана работна ръка. Да се развиват и да се подобри тяхното положение стопанства, трябва да се засили достъпа до информация, консултантски услуги и обучението, свързани с иновациите, производствените методи и управлението на стопанството.

Система за знания и иновации в селското стопанство (СЗИСС/АКИС) се използва за описание на цялата система за обмен на знания и информация или иновации в селскостопанския сектор и показва начините на взаимодействие между хората и организациите в дадена държава или регион. В България, информацията свързана с СЗИСС е представен от публични сектор чрез МЗХГ и неговата подразделение НССЗ, от академичната и научни общност свързана със селското стопанство и от частни консултантски компании, браншови асоциации, международни търговски фирми свързани с агробизнеса и неправителствени организации. Публичната система свързана с консултантската дейност подпомага хората, занимаващи се със селскостопанско производство и предоставя информация и знания за нови „добри практики“ в земеделието. Този процес на прилагане на мерките за развитие на селските райони и подпомагане на земеделските производители беше сложен за българските държавни и частните съветнически организации. Бяха установени множество проблеми свързани с липсата на персонал, на умения и опит на консултантите, слаб достъп на консултантска услуга на отделените и уязвими земеделски стопани. Тези проблеми трябва да бъдат взети под внимание за предстоящия програмен период 2021-2027 г.

Основни резултати от Системата за съвети в България е свързана с основната дейност на експертите от НССЗ да предлагат консултантски услуги, актуална информация, обучение и техническа помощ на земеделските производители. Те имат достъп до най-новата информация и инструкции за процедурите за кандидатстване и са запознати с изискванията по мерките на двата програмни периода на ПРСР. Услугите, които предлагат в повечето случаи са безплатни. Липсата на сътрудничество между експертите от НССЗ и частните консултантски компании също затруднява стопаните при избора на консултантска организация и степента на доверие между консултант и земеделски производител. Всички тези проблеми трябва да бъдат взети предвид при проектирането на бъдещата Система за съвети в България. Предоставянето на консултантски услуги трябва да продължи в страната и това трябва да бъде в тясно сътрудничество с консултантските мрежи изградени в ЕС. Всички университети и научните институти предлагат знания в сферата на земеделието и сътрудничат с предлагането специалисти, който често участват, като лектори в различни семинари и курсове организирани от НССЗ и други обществени организации на национално и регионално ниво.

Една от основните бариери пред развитието на НССЗ е ограниченият брой хора, работещи в регионалните служби. Следователно, това може да попречи на качеството на предлагането на консултантски услуги и подкрепа на дребните стопани. Тези недостатъци трябва да бъдат взети под внимание при проектирането на бъдещото развитие на Системата за съвети в земеделието в България. Предоставянето на консултантски услуги трябва да продължи в страната и да бъде един от приоритетите на политиката на ОСП в бъдеще.

Abstract: The purpose of this monograph is to show how the consulting activity has developed in a historical aspect and what the role of consulting services is in the development of agricultural activity. For this purpose, various thematic units are considered. In the first thematic unit, the concepts and terms are defined, as well as the goals of the consulting activity. The role of advisory activity in the formation of agricultural policy is also shown. The second topic is related to the emergence of consulting organizational structures. The possibilities of the consulting services, as well as the geographical, economic and political factors influencing the services offered by the consulting organizations are examined. The role of consulting structures in the public sector and their relationship with education is analyzed. The third chapter examines the methodology for consulting and training farmers - individual, group and demonstration methods, as well as tools for disseminating information. The fourth chapter shows the role of consulting services for the development of small farmers and the ways to transfer information to them. The fifth chapter examines the system of knowledge and innovation in agriculture, as well as the main objectives and actors. The last chapter shows the policies of the European Union related to the system of advisory services in agricultural sector in Bulgaria.

A consultancy service provides educational benefits to individuals or organizations who cannot obtain or benefit from knowledge and information in the normal way. In other words, it is another form of offering knowledge and information to people in a specialized field. Additional agricultural consulting refers to farmers who need specialized help or information that will help the development of their agribusiness. The development and implementation of advisory services in a national system depends on policy, which is underpinned by legislation, enabling the advisory service to offer knowledge and information and to link educational institutions and farmers. The philosophy of agricultural consultancy is to support the development of human resources and is a source of information necessary to solve the problems of producers and the population in rural areas.

The factors affecting the services offered by consulting organizations are geographical, economic and political. Geographical factors influence the development of agricultural holdings and the need for specialized knowledge from consulting organizations. Economic factors influence the internal organization of consulting services. Political factors rarely have anything to do with counseling and education. Consultancy is intended to serve all affiliations, and for this reason consultants should not get involved in politics.

The main function of consultants is to offer training and specialist advice. Different training methods are classified into three groups based on the number and type of people. These are (1) individual methods, (2) group methods, and (3) mass communication methods. Individual and group methods can reach everyone who needs information, but mass communication methods are used to reach a large number of people quickly. These tools are

particularly useful in informing farmers about new ideas, practices or emergencies. Although the amount of information may be limited in the mass media, it can sometimes be important and valuable in stimulating farmers' interest in new ideas or practices.

Small farmers are the main structures in agriculture. To be effective they need knowledge, skill and information. Lack of skills and knowledge can worsen market positions and reduce their ability to respond promptly and adequately to market trends. Other weaknesses of small farmers are the lack of education in the field of agriculture and agro-economic sciences and lack of skilled labor. To develop and improve their holdings, access to information, advisory services and training related to innovation, production methods and farm management must be strengthened.

Agricultural Knowledge and Innovation System (AKIS) is used to describe the entire system of exchange of knowledge and information or innovation in the agricultural sector and shows the ways of interaction between people and organizations in a country or region. In Bulgaria, information related to AKIS is presented by the public sector through the Ministry of Agriculture and its subdivision NAAS, by the academic and scientific community related to agriculture and by private consulting companies, industry associations, international trading companies related to agribusiness and non-governmental organizations. The public advisory system supports people engaged in agricultural production and provides information and knowledge about new "good practices" in agriculture. This process of implementing measures for the development of rural areas and support for agricultural producers was complicated for the Bulgarian state and private advisory organizations. Numerous problems related to the lack of personnel, skills and experience of consultants, poor access to consulting services for isolated and vulnerable farmers were identified. These issues should be taken into account for the upcoming programming period 2021-2027.

Main results of the Advisory System in Bulgaria is related to the main activity of the experts from the NAAS to offer consulting services, up-to-date information, training and technical assistance to agricultural producers. They have access to the latest information and instructions on the application procedures and are familiar with the requirements under the measures of the two RDP programs. The services they offer are mostly free. The lack of cooperation between NAAS experts and private consulting companies also makes it difficult for farmers to choose a consulting organization and the degree of trust between a consultant and a farmer. All these problems must be taken into account when designing the future advisory system in Bulgaria. The provision of advisory services should continue in the country and this should be in close cooperation with the advisory networks established in the EU. All universities and scientific institutes offer knowledge in the field of agriculture and cooperate with the supply of specialists who often participate as lecturers in various seminars and courses organized by the NAAS and other public organizations at the national and regional level.

One of the main barriers to the development of the NAAS is the limited number of people working in the regional offices. Consequently, this may hamper the quality of the provision of advisory services and support to smallholders. These shortcomings must be taken into account when designing the future development of the agricultural advisory system in Bulgaria. The provision of advisory services should continue in the country and be one of the priorities of CAP policy in the future.